

ASPEKTI DJELA I DELOVANJA VUKA-PAVLOVIĆA

(Pavao Vuk-Pavlović, *Vrednota u svijetu*, HFD, Zagreb 2007., 226 str.;
Pavao Vuk-Pavlović, *Djelovnost umjetnosti*, HFD, Zagreb 2008., 316 str.)

Izdavačka djelatnost Hrvatskog filozofskog društva već je više desetljeća ustrajno usmjerena objavljivanju knjiga iz područja filozofije, u prvome redu domaćih autora. U godini proslave pola stoljeća osnutka, 2007., Hrvatsko filozofsko društvo okrenulo se još jednom suvremenom hrvatskom filozofu, Pavlu Vuk-Pavloviću, posvećujući mu zasebnu biblioteku *Sabраниh djela*. Iako je objavljivanje prve knjige iz novopokrenute Biblioteke u pripremi čekalo više godina, čini se kako je upravo ta obljetnička godina igrom slučajnosti i pravo vrijeme za izdavački povratak jednoga od najznačajnijih hrvatskih mislilaca. Budući da su ranije objavljena djela Pavla Vuk-Pavlovića gotovo potpuno nedostupna u knjižarama, pa i antikvarijatima, a rijetki su i primjerci na policama knjižnica, postalo je ne samo izdavački opravdano, nego i kulturno krajnje potrebno ponovno ih objaviti na način koji će ih najbolje približiti čitateljima, posebno stručnoj i znanstvenoj javnosti.

Prosječno upućenom pripadniku hrvatske filozofske zajednice ime ovoga rođenog Koprivničana (1894–1976.) do prije nekoliko godina maglovito bi se javilo u asocijativnome nizu prisjećanja na ideološka previranja na visokim učilištima nakon Drugog svjetskog rata, a tijekom kojih je jedan filozof-pjesnik (prije negoli filozof i pjesnik) na kušnju stavio svoj životni *credo* o poistovjećivanju čovjeka i filozofa. Ovaj ugledni filozof tridesetih je godina 20. stoljeća bio aktivan u filozofskom i kulturnom životu Hrvatske i uvažen kao originalan mislilac. Objavio je brojne studije, članke i knjige, te zbirke poezije, a posebnu pozornost zaslužuju njegovi, i u svjetskim razmjerima vrijedni, prilozi filozofiji odgoja. Pod raznim pritiscima, Vuk-Pavlović dva je puta prekidao svoj nastavnički rad na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, a konačim umirovljenjem nije udaljen samo od rada sa studentima filozofije, nego i iz *službene* znanstvene svijesti. Posljedična intelektualna inercija oko sagledavanja Vuk-Pavlovićevih misli javila se kao rezultat njegova marginaliziranja, nekad i ciljanog prešućivanja, u kontekstu jake filozofske matice, intenzivnije se budeći tek posljednjih godina.

No, čini se da posve drugačiju, postojanu recepciju njegova djela pronalazimo u Makedoniji. Vuk-Pavlović je, naime, nakon prekida rada na fakultetu u Zagrebu i godina provedenih u svojevrsnoj samoizolaciji, okružen impresivnom bibliotekom i uz povremene posjete bivših studenata, zaprimio poziv sa Sveučilišta u Skopju. U Skopju Vuk-Pavlović pronalazi

svoje intelektualno i stvaralačko utočište i, uz redovan nastavnički rad, ubrzo po dolasku osniva i Estetički laboratorij, jedinstvenu ustanovu takve vrste, ujedinjujući time svoja dva osnovna interesna područja – umjetnost i odgoj. Njegovo intenzivno sudjelovanje u znanstvenom i kulturnom životu ostavilo je traga i rezultiralo neizostavnim uključivanjem u sve prikaze moderne makedonske filozofije. Ipak, posljednjih godina i u Hrvatskoj, prvenstveno ustrajnim istraživačkim radom prof. dr. Milana Polića, filozofska misao Pavla Vuk-Pavlovića predstavlja se javnosti i nailazi na odgovarajuće misaono uvažavanje. U reaktualizaciji radova Pavla Vuk-Pavlovića, kao i prepoznavanju njegovih dalekosežnih uvida, značajan doprinos predstavlja i ambiciozno zamišljena Biblioteka njegovih sabranih djela.

Sama Biblioteka zamišljena je kao kompilacija radova Pavla Vuk-Pavlovića objedinjenih u deset tematski definiranih knjiga. Tako se u istoj knjizi mogu pronaći tematski srodni radovi, koji se nerijetko, iako pisani i sa više desetljeća razmaka, sadržajno, stilski i misaono nadopunjuju. O koherentnoj filozofskoj misli, kao i specifičnoj nesustaloj filozofskoj znatiželji autora, svjedoče i do sada objavljene dvije knjige iz Biblioteke: *Vrednota u svijetu* (HFD, Zagreb 2007.) i *Djelovnost umjetnosti* (HFD, Zagreb 2008.).

U ovoj prvoj tako se susrećemo sa 14 tekstova komponiranih u dvije, međusobno povezane cjeline sabrane oko promišljanja opravdanja vjere (u prvome dijelu) te vrednota i stvaralaštva (u drugome dijelu). Prvi dio naziva »Opravdanje vjere« sastoji se od šest tekstova Pavla Vuk-Pavlovića nastalih u rasponu od 1933. do 1961. godine u kojima tematizira položaj vjere u svijetu, ateizam, spasenje te granične aspekte filozofije usmjerene teologiji. Najopsežniji tekst promišlja i aktualizira stavove »oca skolastike« Anselma Canterburyjskog oko pitanja bistvuje li u svijetu i u našem životu nešto što je bezuvjetno, vječno, nadvremeno, božansko. Ovaj se prvi dio knjige u najvećoj mjeri odnosi na filozofiju religije i filozofiju teologije, iako Vuk-Pavlović smireno i koncizno vodi čitatelja i preko granica usko disciplinarno shvaćenih područja filozofije.

Drugi dio knjige pod nazivom »Vrednota i stvaralaštvo« sastoji se od osam tekstova objavljenih u vremenu od 1937. do 1971. godine u kojima autor promišlja odnos vrednota i stvaralaštva, filozofije i vlasti, filozofija i svjetova, zajednice i nazovizajednice, kulturno-povijesnih smjeranja i značenja povijesne predaje. Svih 14 tekstova, zajedno sa studioznim i instruktivnim predgovorom Milana Polića i priloženim Kazalom imena, objedinjeni u knjizi *Vrednota u svijetu*, čine dobru podlogu za prvi korak ka upoznavanju Vuk-Pavlovićeve misli. Ona ipak, unatoč brojnosti ovdje zastupljenih tekstova o promišljanju vjere, nije primarno usmjerena na

razmatranje religije (u cjelokupnom Vuk-Pavlovićevu opusu promišljanje religije ima sporedno značenje), nego prije svega osobne vjere, one dakle bez koje nema niti vrijednosti. U vjeri kao »oblikovnoj snazi vrijednosne svijesti« (2007: 43), povezuje se neposrednost života sa posljednjim vrijednosnim mjerilom; konkretnim osvjedočenjem putem vjere individualiziraju se univerzalna određenja vrijednosti. Aksiološkijska tematika zastupljena je u mnogim radovima hrvatskih filozofa prve polovice 20. stoljeća, u većoj mjeri pod utjecajem njemačkog misaonog kruga, a ostavit će traga i u svim Vuk-Pavlovićevim radovima. Uz pojam vrijednosti Vuk-Pavlović nerazdružno vezuje i pojam stvaralaštva jer »izvornog iskustva bistvenih vrednota nema na poslijetku bez stvaralačkih akata ili mimo njih; ono nastaje tek na osnovu stvaralačke odvažnosti, nadaje se i iskršava samo po stvaralaštvu.« (2007: 98). Uzbiljavanje ili ostvarivanje smislenosti vrijednosti nije moguće bez akata ljudskoga stvaralaštva. U tome smislu i kada govorimo o vjeri, govorimo o *stvaralačkoj* vjeri, »a to znači i *neposredovanoj*, o vjeri, koja nije od bilo koga ili od bilo kuda *nakalemljena*, nego je naprotiv iskrsla iz samostalna postavka prema svijetu i prema životu« (2007: 100). Iskonsko stvaralaštvo tako je suočeno i sa mnogim otporima i »protivštinama« – biti stvaraočem znači ujedno biti i borcem.

Postavke izgrađene u tekstu »Vrednota i stvaralaštvo« iz 1937., zacrtane već pet godina ranije u spisu »Opravdanje vjere«, ne gube na snazi niti gotovo dva desetljeća kasnije kad Vuk-Pavlović piše tekst »Filozofija i vlast«. Uskogrudni scientizam potpuno mu je stran; u tome pravcu filozofija, pored same spoznaje, biva i »traženjem naročita oblikovanja svijeta i obrazovanja života«, a time je i čitavo njeno nastojanje odlučno usmjereno na »oslobađanje stvaralačkih snaga čovjekovih, na duševno produbljenje i duhovno obogaćenje svojevrsnoga ljudskog života« (2007: 107). U filozofiji se neizbježno dodiruju uvjerenje i život. No, ovisna o autoritetima, filozofija od »smislotvorne nauke« (2007: 108) i »spoznajnog sustava u službi istine i samo nje« (2007: 111) postaje puka propaganda. »Hoće li filozofija biti istraživanje, a ne propaganda, mora postupati slobodna od autoriteta«, zaključuje Vuk-Pavlović (2007: 63). *Mislilaštvo* ima biti u skladu s *čovječtvom*. Pred filozofom, suočenim sa stalnom izazovima podjarmljivanja slobode misli, stoji težak zadatak, ali i odgovornost: »Jer na poslijetku ne čini sama sposobnost mišljenja, pa možda i izuzetna, filozofa. Da se zadovolje zahtjevi filozofičkoga poziva treba stoga zacijelo i smjernosti i ponosa; no ispred svega ćudoredne hrabrosti.« (2007: 112). Biti filozof za Vuk-Pavlovića znači životni poziv.

Filozofija za Vuk-Pavlovića predstavlja osobitu duhovnu djelatnost, negdje između znanosti i umjetnosti, kojoj znanstvene metode

spoznavanja ne priječe korištenje poetske ekspresije. I ova nova izdanja Vuk-Pavlovićevih djela poštuju njegov specifičan jezični izraz, ponegdje stilski zakučast i suvremenom govoru gotovo i stran, no svakako bogat, dojmljiv i brižno stilski dotjeran. Utoliko će i »probijanje« kroz poetičnost njegovih rečenica otkriti filozofičnost njegovih stihova. I obje do sad objavljene knjige iz Biblioteke *Sabranih djela* unutar svojih korica donose i nekoliko autorovih pjesama, koje figuriraju kao zaključni dijelovi pojedinih tekstova. Sklonost gotovo stihovanom filozofskom iskazu, kao i potpuni otklon od korištenja tuđica, za Vuk-Pavlovića su način približavanja »poželjnom ostvarenju što izvornije, samoniklije, pa svojevrsno danoj životnoj stvarnosti primjerenije filosofije« – izrijeком je navedeno u autorovu predgovoru njegovu središnjem estetičkom djelu »Duševnost i umjetnost« objavljenom u knjizi *Djelovnost umjetnosti* (HFD, 2008.).

Djelovnost umjetnosti donosi dva autorova djela: »Duševnost i umjetnost«, iz 1976. godine i »Mogućnost i granice estetskog uzgoja u vidu individualne i socijalne pedagogike«, dovršeno 1922. i ranije neobjavljeno. Nastali na samome kraju, odnosno početku autorova filozofskog i spisateljskog rada, ova djela stvaraju okvir unutar kojeg Vuk-Pavlović koherentno promišlja pitanja estetike i na čijim se osnovama dalje gradi njegova, po mnogo čemu izvorna, filozofija odgoja. Polustoljetni odmak dakako donosi i određenu stilsku, jezičnu i misaonu različitost – lepršavost, oduševljenje pojedinim filozofskim uzorima, široko zahvaćanje, te posljedično pojednostavljenje pojedinih stavova, kao i kritičnost i ambicioznost mladog autora, te odmjerena misli i izbrušenost stila, filozofsku zrelost, preciznost i minucioznu razradu naznačenih, ali i naslućenih slojeva izložene problematike iskusnog estetičara sa snažnom teoretskom podlogom i već bogatim biografskim zapisom. No negdje na križanju tako predočenih ideja i njihovih razrada stoji isto područje interesa – široko zasnovana estetika koja nadilazi područje umjetnosti, u ovoj knjizi najviše zastupljeno, i pokazuje se isprepletenim sa, za Vuk-Pavlovića iznimno važnim, područjem odgoja.

Već u ocrtavanju izlazišta estetike, Vuk-Pavlović problematizira mnoštvo konstitutivnih elemenata te filozofske discipline suočavajući se sa ograničenjima jednostranih polazišta. U potrazi za njenim »sistematičkim stjecištem s ostalim filozofskim disciplinama« (2008: 89), Vuk-Pavlović ocrtava osnovne pravce daljeg istraživanja: područje estetike su vrednote, a ona se bavi problemima »izazvanima estetski usmjerenim subjektom«, kao i onima »koji se protežu na sferu estetskog objekta« (2008: 91) te utvrđivanjem njihovih poveznica. Kako bi se pronašlo jedinstveno polazište istraživanju, treba detektirati onu dinamičku veličinu koja se nalazi površ svjesnoga života, a sama se odlikuje imanentnošću i smislovitošću. Vuk-

Pavlović ju pronalazi u doživljaju, konkretnije estetičkom doživljaju, kao nositelju specifične vrijednosti i kao takvom podložnom dvostrukom zahvatu – kao izolirani element omogućuje fundiranje estetičke discipline, istovremeno predstavljajući »materijal« znanstvenom istraživanju. Kao »jednoznačno kompleksan« (2008: 94), doživljaj je specifično filozofski pojam čija nas podrobnija analiza dovodi do metafizike »kao prve i osnovne nauke« i povezuje sa ranijim Vuk-Pavlovićevim djelima (»Spoznaja i spoznajna teorija«, »Spoznajna teorija i metafizika«).

Doživljaj se razumije kao očitovanje punoće života, zahvat iz pukog življenja u ono »živovanju do-dano, življenju do-življeno« (2008: 149). Jedino po doživljaju ulazi svjetlost u život, otvaraju se mogućnosti i čovjek nadilazi puko opstojanje. Parcijalnim usmjeravanjem doživljajne zazbiljnosti empirička znanstvena spoznaja tvori »kategorijalna područja« posebnih i različitih samosvojnih znanosti. U protusmjernoj težnji ka povezivanju i objedinjavanju znanja, čovjek teži nadvladavanju razlika kategorijalnih područja i područnih kategorija kao njihovih širih sklopova, jednom sveobuhvatnom sustavu koji bi mogao izraziti svu zazbiljnost. No, svaki svijet, odnosno svijet svakoga, jedinstvena je cjelina proizašla iz procesa aktualiziranja specifičnog subjekta te kao takav ne izražava cjelokupnu zazbiljnost, već samo jednu moguću (tema koji je Vuk-Pavlović razradio u tekstu »Filosofije i svjetovi«). Tako naznačeni pluralizam svjetova stavlja čovjeka pred nikad završen zadatak nadilaženja razdvojenosti svjetova i ostvarivanja komunikacije. No takav pothvat nije rezerviran samo za ambiciozne tragatelje za vrijednostima i smislom. Naprotiv, u čovjeka se krije upravo nagoni, makar i mutan dojam da ne živi sam kao »ja«, već da se ostvaruje na širem »mi«. U potrebi upoznavanja sebe u svojoj doživljajnosti, u težnji za stalnošću, nužno je čovjek upućen na druge; jedino se živeći među ljudima i u međuodnosu s njima, čovjek može nadati postati čovjekom. Pluralizam svjetova i pred filozofiju postavlja težak zadatak. Zazbiljnost koja zrači duševnost u središtu je interesa filozofa. No zazbiljnost, proistekla iz svagda drugačijeg i neponovljivog doživljaja, pozornom se motritelju otkriva mnogolikom i filozofija uvijek nanovo osmišljava neki drugačiji svijet. Nemoć filozofije u potrazi za smislom u takvoj neodređenosti cjeline, postavlja se ujedno i kao njezina najveća vrijednost. »Filosofiranju nema završne mete« (2007: 182), zaključuje Vuk-Pavlović u spisu »Filosofije i svjetovi«.

Na takvoj platformi razrađuje dalje Vuk-Pavlović sve aspekte duševnosti, estetike, a posljedično i umjetnosti, umjetnine i umjetnika, a ovo izdanje završava spisom »Djelovnost umjetnosti«. Predgovor, kao i Kazalo imena i Kazalo pojmova omogućuju usmjerenije manevriranje kroz ovdje ukoričene Vuk-Pavlovićeve radove, a sam autorov tekst nudi

poveznice sa vlastitim ranijim, primarno drugačije tematski orijentiranim studijama. Već i na osnovu objavljenih dviju knjiga iz Biblioteke *Sabranih djela* može se zaključiti o koherentnoj misli koja, motivirana filozofskom znatiželjom, svoj interes usmjerava u gotovo sva filozofska više ili manje disciplinarno omeđena područja, svoju trajnu inspiraciju pronalazeći u široko postavljenom rasponu kategorijalne mreže. U tome smislu i Vuk-Pavlovićevu filozofiju čitamo u prvome redu kao pitanja, jer, kako sam navodi, »Čovjek može, dašto, izmaći filosofima, ali ne i filosofiji.« (2007: 141).

Ivana Zagorac
Sveučilište u Zagrebu